

“Η Ευρώπη αρχίζει από το Βυζάντιο”

Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ (Βυζαντινολόγος)

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΜΕ ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ

Συμπληρώστε τα κενά με τη βοήθεια των σελίδων του σχολικού βιβλίου (με κίτρινο χρώμα) και των σημειώσεων του τετραδίου σας.

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (σελ. 7 σχολ. βιβλίου)

Η ιστορία του Βυζαντίου (για πολλούς ιστορικούς) ξεκινά τον (1)αιώνα μ.Χ. με την ίδρυση της Νέας Ρώμης ή αλλιώς της (2), που ήταν η πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας. Το Βυζάντιο λέγεται αλλιώς (3) κράτος, γιατί είναι απόγονος της (4) αυτοκρατορίας. Οι Βυζαντινοί ονόμαζαν το κράτος τους (5)..... ή **Ρωμανία**. Τα τρία **βασικά χαρακτηριστικά που συνθέτουν τη φυσιογνωμία του** είναι ο χριστιανισμός, (6) και (7)

Η μέγιστη έκταση του Βυζαντίου είναι στα χρόνια του αυτοκράτορα **Ιουστινιανού** (6ος αι. μ.Χ.), όπως δείχνει ο χάρτης.

Το Βυζάντιο τον 7ο αι. μ.Χ. χάνει τις ανατολικές επαρχίες του που κατακτώνται από τους (8) και σταδιακά **εξελληνίζεται**. Αυτό σημαίνει ότι η επίσημη γλώσσα του κράτους δεν είναι πια η (9) αλλά η (10) (σελ. 14)

ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΑΦΙΚΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Το Βυζάντιο από τον 7ο αι. μ.Χ. είναι μια **στρατιωτικοποιημένη κοινωνία** γιατί έχει ν' αντιμετωπίσει πολυάριθμους εχθρούς στα βόρεια, ανατολικά και δυτικά σύνορά του.

Ήδη από τον **6ο αιώνα μ.Χ.** οι (11) και οι (12) κάνουν επιδρομές στη βαλκανική χερσόνησο, οι (13) στην Ιταλία και οι (14) στην Ανατολή (σελ. 11). Τα αποτελέσματα: Μόνο η Ραβέννα στην κεντρική Ιταλία και η Ν. Ιταλία με την Σικελία μένουν στα χέρια των Βυζαντινών. Οι Σλάβοι εγκαθίστανται μόνιμα σε εδάφη της σημερινής Ελλάδας δημιουργώντας νησίδες σλαβικού πληθυσμού που ονομάζονται (15)..... και σταδιακά αφομοιώνονται από τη βυζαντινή κοινωνία (σελ. 11). Τους Πέρσες αντιμετωπίζει πιο αποτελεσματικά από όλους ο αυτοκράτορας (16) που ανέκτησε τον Τίμιο Σταυρό και τον ύψωσε στα Ιεροσόλυμα (σελ. 12).

Τον **7ο αιώνα μ.Χ.** εμφανίζονται νέοι εχθροί που θα απασχολήσουν το Βυζάντιο για αιώνες. Στα Βαλκάνια ιδρύουν το κράτος τους οι (17) που αναμειγνύονται με τις σλαβικές φυλές και εκσλαβίζονται από αυτές. (σελ. 24-26) Στις αρχές του 11ου αιώνα ο αυτοκράτορας (18) υποτάσσει το κράτος τους και το προσαρτά στο Βυζάντιο. (σελ. 43)

Πιο επικίνδυνος όμως αποδεικνύεται ο λαός που ασπάζεται τη **νέα θρησκεία του 7ου αιώνα μ.Χ. με ιδρυτή το Μωάμεθ**, δηλαδή το (19) (σελ. 14) Πρόκειται για τους (20) που εξαπλώνονται ταχύτατα στην Ανατολή, τη βόρεια Αφρική και την Ισπανία, αφαιρούν από το Βυζάντιο τις ανατολικές επαρχίες του (Συρία, Παλαιστίνη, Αίγυπτο), πολιορκούν την Κωνσταντινούπολη, κατακτούν την Κρήτη και θέτουν τέρμα στην ελληνορωμαϊκή κυριαρχία στη Μεσόγειο. (σελ. 16-17) Έτσι, ο τομέας της βυζαντινής οικονομίας που πλήττεται από τους Σαρακηνούς πειρατές είναι κυρίως (21)..... (σελ. 18) Μόλις τον **10ο αιώνα μ.Χ.**, που το Βυζάντιο βρίσκεται σε ακμή, οι στρατιωτικοί αυτοκράτορες (22)..... και (23) ανακτούν την Κρήτη, την Κύπρο, τη Συρία, την Κιλικία και την Παλαιστίνη. (σελ. 41)

Τον **11ο αιώνα μ.Χ.** το Βυζάντιο απειλείται από νέους εχθρούς, στη δύση από τους (24) που καταλαμβάνουν τα εναπομείναντα εδάφη της Ιταλίας και στην Ανατολή από τους (25) που κατακτούν και εξισλαμίζουν τη Μικρά Ασία. (σελ. 52)

Την ίδια εποχή η δυναστεία των Κομνηνών αυτοκρατόρων παραχωρεί **εμπορικά προνόμια στις ιταλικές ναυτικές πόλεις** και ιδίως (26) στ..... που θ' αναδειχθεί ο σημαντικότερος οικονομικός ανταγωνιστής του Βυζαντίου στο εμπόριο της Ανατολής. Μάλιστα επιθυμεί την εξάλειψη του Βυζαντίου. (σελ. 57-58)

Η αρχή του τέλους για τη βυζαντινή αυτοκρατορία τοποθετείται το έτος (27) που για πρώτη φορά στη μακραίωνη ιστορία της η Κωνσταντινούπολη κατακτάται από τους (28) (σελ. 68-69) Τότε αρχίζει η **υστεροβυζαντινή περίοδος** της (29) που διαρκεί μέχρι το 15ο αιώνα μ.Χ. (και σε ορισμένες περιοχές μέχρι το 17ο αιώνα μ.Χ.) κατά την οποία στα εδάφη της πρώην ενιαίας βυζαντινής αυτοκρατορίας βρίσκονται (30) α) 4 κράτη και (31) β) 4 κράτη. (σελ. 71-75)

Αυτά είναι: α) (32), (33)
....., (34), (35)

β)(36).....,(37),

(38)....., (39)

(Συμβουλευτείτε το χάρτη που ακολουθεί)

ΧΑΡΤΗΣ: ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 1204

(Με κόκκινο χρώμα τα ελληνικά και με μωβ χρώμα τα λατινικά)

Ο βυζαντινός πληθυσμός αντιστάθηκε στους Λατίνους κυρίους του σε αρκετές περιπτώσεις, κυρίως εξαιτίας των δογματικών διαφορών. Το 1261 οι Βυζαντινοί ανακτούν την Κωνσταντινούπολη αλλά το κράτος τους δε θ' αποκτήσει ποτέ ξανά την παλιά έκταση και ισχύ. Η Κρήτη από το 1204 έως το 1669 διανύει την περίοδο της (40) (σελ. 143-144)

Το 13ο αιώνα μ.Χ. ιδρύεται στη Μικρά Ασία το κράτος των (41) που σταδιακά θα κατακτήσει ολόκληρη τη Μικρά Ασία, τα Βαλκάνια και το Βυζάντιο. (σελ. 83-84) Οι αιτίες που οδηγούν στη 2η και οριστική άλωση του συρρικνωμένου Βυζαντίου το έτος (42) από το σουλτάνο (43) (σελ. 86) είναι πολλές: (44) (45) (46) (47) και πρώτιστα (48) (σελ. 71)

ΧΑΡΤΗΣ: ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΟΥ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Η τελευταία βυζαντινή δυναστεία, οι (49)..... αυτοκράτορες (σελ. 85) προσπαθούν να εξασφαλίσουν στρατιωτική βοήθεια από τα χριστιανικά κράτη της Δύσης. Γι' αυτό στη σύνοδο της (50)..... (1438-1439) γίνεται αποδεκτή από τον αυτοκράτορα (51) η....., χωρίς να ποτέ να εφαρμοστεί στην πράξη, αφού ο βυζαντινός λαός μισεί τους (52)..... λόγω της φραγκοκρατίας. (σελ. 86) Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης κληρονόμος της βυζαντινής πνευματικής παράδοσης του Βυζαντίου φιλοδοξεί να γίνει (53)..... (σελ. 87)

Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος και Μωάμεθ Β΄ Πορθητής

ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Στο βυζαντινό κράτος την **ανώτατη εξουσία** ασκεί ο (54) που συγκεντρώνει όλες τις εξουσίες στο πρόσωπό του, δηλαδή την (55)....., (56) (57) (58) και (σελ. 38) Η πολύπλοκη διοίκηση ελέγχεται και κατευθύνεται από τη βούλησή του. Δύο **σημαντικά αξιώματα** από τα μέσα του 7ου αιώνα μ.Χ. είναι (3 λέξεις) ο (59) , αρμόδιος για τα οικονομικά του κράτους και (3 λέξεις) ο (60)....., δηλαδή ο υπεύθυνος για την επικοινωνία με ξένες χώρες, που βαθμιαία γίνεται ένα είδος πρωθυπουργού. (σελ. 13)

Όσον αφορά το ζήτημα των **σχέσεων Κράτους-Εκκλησίας**, έχουν διατυπωθεί δύο απόψεις: σύμφωνα με την πρώτη, το κράτος, επωφελούμενο από την Εικονομαχία, (61) την Βυζαντινή Εκκλησία, αφού ελέγχει το πατριαρχικό αξίωμα. Σύμφωνα όμως με την αντίθετη άποψη, η αυτοκρατορική εξουσία (62) στα θρησκευτικά θέματα, ενώ το κύρος του πατριάρχη και της Εκκλησίας ενισχύεται διαρκώς. (σελ. 39)

Η αυτοκρατορία είναι χωρισμένη από τον 7ο αιώνα μ.Χ. σε **διοικητικές περιφέρειες**, προερχόμενες από στρατιωτικές μονάδες, που ονομάζονται (63) (σελ. 12-13) Σ' αυτά την πολιτική εξουσία έχει ο (64) και οι στρατιώτες καλλιεργούν γη, τα λεγόμενα (65) , για να συντηρήσουν την οικογένειά τους και τον εξοπλισμό τους. Αυτός ο θεσμός διοίκησης έχει **θετικές συνέπειες** (66) στ..... του Βυζαντίου, επειδή οι στρατιώτες-αγρότες (και όχι πια οι μισθοφόροι) πολεμούν με αυταπάρνηση για την πατρίδα, διότι έτσι υπερασπίζουν την οικογένεια και την περιουσία τους. Επιπλέον, η θεματική διοίκηση επηρεάζει και (67) τ..... του Βυζαντίου και έτσι η δυναμικότερη πλέον τάξη στις βυζαντινές **κοινότητες χωρίων** είναι (68)

Το Βυζάντιο εξασφαλίζει καλές σχέσεις με τα άλλα κράτη με τα εξής **διπλωματικά μέσα**: (69) (70) (71) και το σπουδαιότερο (72) (σελ. 41) Για παράδειγμα, οι Βυζαντινοί συνδέονται με τους Βούλγαρους (σελ. 43 τελευταία παράγραφος γ1), τους Ρώσους (σελ. 44) και τους Γερμανούς (Αγία Ρωμαϊκή αυτοκρατορία του γερμανικού έθνους) (σελ. 45) με (73) (γάμοι μεταξύ των βασιλικών οικογενειών) και με (74) (των 2 πρώτων λαών).

Συνολικά, το Βυζαντινό κράτος, την περίοδο της ακμής του, που βασιλεύει η (75) δυναστεία, από τον (76) αιώνα έως (77) τ αιώνα μ.Χ. (σελ. 31) **εκχριστιανίζει** τους εξής λαούς (σελ. 32, 44): (78) τους , στους οποίους δίνει και το γλαγολιτικό αλφάβητο, (79) τους και (80) τους και τους μεταδίδει εκτός από τη θρησκεία στοιχεία πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης καθώς και (81) στοιχεία.

Η βάπτιση του βούλγαρου ηγεμόνα Βόρη (Μιχαήλ)

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η οικονομία του Βυζαντίου αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο του βυζαντινού οικοδομήματος και βασικό παράγοντα διαιώνισής του. Η βυζαντινή οικονομία στηριζόταν σε μια καλώς οργανωμένη και ελεγχόμενη γεωργία αλλά το μεγάλο της όπλο είναι το ισχυρότατο διεθνές ναυτιλιακό και χερσαίο εμπόριο.

Από τον **6ο έως τον 9ο αιώνα μ.Χ.** (σελ. 21-22) το Βυζάντιο αντιμετωπίζει **δημογραφική κρίση**, δηλαδή μείωση του (82) και **οικονομική κρίση** που οφείλονται σε διάφορες **αιτίες**, όπως (83) (84) και (85) Το **εξωτερικό εμπόριο παρακμάζει**, επειδή την εποχή αυτή οι χερσαίοι δρόμοι του εμπορίου με την Ανατολή και τα εμπορικά κέντρα της Συρίας και της Αιγύπτου ελέγχονται από τους (86) και οι θαλάσσιοι δρόμοι είναι επικίνδυνοι λόγω (87)

Από τις αρχές του 9ου αιώνα (σελ. 34-35) παρατηρείται **δημογραφική ανάκαμψη** και αναζωογονούνται δύο σημαντικοί τομείς της βυζαντινής οικονομίας, το (88) και η (89) Το σημαντικότερο εμπορικό κέντρο της αυτοκρατορίας είναι (90) Τα αστικά, εμποροβιοτεχνικά κυρίως, επαγγέλματα (π.χ. αρτοποιοί, χρυσοχόοι, ιχθυέμποροι) οργανώνονται σε προνομιούχα **σωματεία** που ονομάζονται (91) Τα μέλη τους υπακούουν σε αυστηρούς (92)....., ελέγχονται από τον Έπαρχο (διοικητή) της Πόλης, έχουν ποικίλα οικονομικά προνόμια και μπορούν να ασκούν πολιτική πίεση.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Από τα μέσα του 7ου ως τα μέσα του 9ου αιώνα (σελ. 22-23) το Βυζάντιο απειλείται από πολλούς εχθρούς (Αραβες, Σλάβοι, Βούλγαροι) με αποτέλεσμα την **έντονη κοινωνική παρουσία του στρατού** που είναι απαραίτητος για τη σωτηρία του κράτους. Το φαινόμενο ονομάζεται (93)και αποδεικνύεται από τη δημιουργία και την επέκταση του διοικητικού θεσμού των (94), την εμφάνιση (95)και την οικοδόμηση (96)

Την ίδια περίοδο (σελ. 23) η εγκατάσταση πολλών (97) στη βυζαντινή επικράτεια αντιμετωπίζεται από το κράτος με (98)..... πολιτική, δηλαδή μεταφορά πληθυσμών από τις σκλαβηνίες των Βαλκανίων στη Μ. Ασία και αντίστροφα. Σταδιακά οι Σλάβοι (99)..... στη βυζαντινή κοινωνία.

Στην κοινωνία του Βυζαντίου (σελ. 36) την **άνωτερη αριστοκρατία** αποτελούν όσοι έχουν (100)....., όσοι κατέχουν (101)..... και (102) αξιώματα και ο ανώτερος κλήρος.

Στη διάρκεια του 10ου και 11ου αιώνα διαμορφώνεται η **μεσαία τάξη** που συντελεί στην οικονομική ακμή του Βυζαντίου και αποτελείται από τους (103)..... και (104) Η τάξη των επιχειρηματιών στη διάρκεια του 11ου αιώνα αρχίζει ν' αποκτά (105) ρόλο, συμμετέχοντας στη Σύγκλητο ή ενθρονίζοντας και εκθρονίζοντας αυτοκράτορες.

Στις αγροτικές κοινότητες (σελ. 36-37) οι **γεωργοί** είτε είναι (106) είτε **εξαρτημένοι** από τους μεγαλογαιοκτήμονες (ονομάζονται (107)) είτε **δούλοι**. Οι **ισχυρότεροι οικονομικά, οι μεγαλογαιοκτήμονες** ονομάζονται (108) και έχουν αρπακτικές διαθέσεις για τα (109) των ελεύθερων καλλιεργητών που συχνά τους τα παραχωρούν, επειδή δεν αντέχουν τους επιβαλλόμενους από το κράτος (110) Έτσι όμως επιβαρύνονται με την πληρωμή οι γείτονες γεωργοί και συχνά τρέπονται κι αυτοί σε φυγή. Ωστόσο η **τάξη των μικροϊδιοκτητών γης είναι εξαιρετικά σημαντική για το κράτος**, αφού αυτοί επανδρώνουν το (111) των θεμάτων που υπερασπίζεται το Βυζάντιο από τους εχθρούς, καταβάλλουν τους κρατικούς φόρους και δεν αποτελούν απειλή για την εξουσία του αυτοκράτορα, όπως οι (112) Για τους λόγους αυτούς οι Μακεδόνες αυτοκράτορες προσπαθούν να περιορίσουν τους δυνατούς και να προστατεύσουν τους στρατιώτες-αγρότες. Ισχυρό πλήγμα για τους μεγαλογαιοκτήμονες είναι ο **νόμος** (113) **του Βασιλείου Β΄** που προέβλεπε ότι (114)

Δυστυχώς (σελ. 47) ο νόμος καταργείται από τους διαδόχους του Βασιλείου Β΄ και εγκαταλείπεται ο αγώνας κατά των δυνατών με ολέθριες συνέπειες για το Βυζάντιο: οι δυνατοί απορροφούν τα κτήματα των (115), αποκτούν φορολογικές (116)..... και σημαντικά προνόμια. Έτσι η αμυντική ισχύς του κράτους (117)

Στα χρόνια των Κομνηνών αυτοκρατόρων (σελ. 53-54) ο βυζαντινός στρατός δε στελεχώνεται μόνο από μισθοφόρους αλλά κυρίως από (118)..... Αυτοί είναι στρατιωτικοί στους οποίους ο αυτοκράτορας παραχωρεί παροχές που ονομάζονται (119) Πρόκειται για (120) με αντάλλαγμα τη στρατιωτική υπηρεσία τους. Μ' αυτόν τον τρόπο ο στρατός γίνεται πάλι κυρίαρχη τάξη στο Βυζάντιο και ζει σε βάρος του εξαθλιωμένου πληθυσμού.

Θερισμός

ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Το Βυζάντιο είναι μια **χριστιανική αυτοκρατορία**. Τα μεγάλα θρησκευτικά ζητήματα στην μακρά ιστορία του, όπως οι αιρέσεις, η εικονομαχία, ο εκχριστιανισμός και οι σχέσεις με τις άλλες Εκκλησίες έχουν πάντα και πολιτική διάσταση, αφού υπάρχει ουσιαστική αλληλεξάρτηση του ορθόδοξου κράτους και της ορθόδοξης Εκκλησίας.

Η θρησκευτική διαμάχη της **Εικονομαχίας** (σελ. 19) που συνταράσσει το Βυζάντιο για πολύ καιρό ((121) αιώνες μ.Χ.), επηρεάζει τις σχέσεις της Βυζαντινής Εκκλησίας με την (122) Εκκλησία, η οποία είναι (123)..... με την εικονομαχική πολιτική του αυτοκράτορα (124)..... Γι' αυτό η παπική εκκλησία στρέφεται αργότερα για βοήθεια όχι στο Βυζάντιο αλλά τους (125)..... και συνδέεται στενά με τους ηγεμόνες τους, τον Πέπino και τον Καρλομάγνο. (σελ. 20)

Η Εικονομαχία είναι η πολιτική (σελ. 19) που (126)..... Οι υποστηρικτές της ονομάζονται (127) ενώ οι αντίπαλοί τους που είναι υπέρμαχοι της λατρείας των εικόνων λέγονται (128) Αυτοί που πλήττονται περισσότερο από τις διώξεις του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Ε' είναι οι (129) (σελ. 21)

Ένα από τα **θρησκευτικά αίτια** (σελ. 19) της Εικονομαχίας είναι (130)..... Η εικονομαχική πολιτική έχει και **πολιτική διάσταση** αφού η δυναστεία των Ισαύρων θεωρεί ότι μ' αυτόν τον τρόπο θα προστατεύσει την αυτοκρατορία από τους εχθρούς που την απειλούν, δηλαδή τους (131)..... Συγκεκριμένα, οι αυτοκράτορες θέλουν να δείξουν ότι υποστηρίζουν τις (132) αντιλήψεις των αγροτικών πληθυσμών της (133)

..... που είναι αντίθετοι με (134), για να εξασφαλίσουν πρόθυμους μαχητές για τη σωτηρία της πατρίδας.

Η έριδα της Εικονομαχίας λήγει με την εκκλησιαστική σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη το έτος (135)μ.Χ. στην οποία αποφασίζεται (136)
..... (σελ. 21) και αποδεικνύεται ότι το κράτος δε μπορεί να υποτάξει πλήρως την Εκκλησία.

Εικονομάχοι καλύπτουν την εικόνα του Χριστού με ασβέστη.

Για τον εκχριστιανισμό των (137) (σελ. 33) η Βυζαντινή Εκκλησία βρίσκεται σε **ανταγωνισμό** με τη (138).....και εκείνη την εποχή (867 μ.Χ.) σημειώνεται στις σχέσεις τους το (139) Μια από τις αιτίες αυτής της έριδας είναι το θεολογικό δόγμα του **filioque** που πρεσβεύει η (140) Εκκλησία, σύμφωνα με το οποίο, (141) το.....

Η **οριστική ρήξη στις σχέσεις των δύο Εκκλησιών** (σελ. 46) που ονομάζεται (142) πραγματοποιείται δύο περίπου αιώνες αργότερα, το έτος (143)μ.Χ. με πρωταγωνιστές τον πατριάρχη (144) και τον καρδινάλιο (145) Τα αίτιά της είναι θρησκευτικά, δηλαδή διαφωνίες για θεολογικά και δογματικά ζητήματα, όπως η (146)....., η (147) και προπάντων το δόγμα του (148), κυρίως όμως πολιτικά: (149)

Έκτοτε γίνονται δύο **προσπάθειες για την άρση του Σχίσματος**: η πρώτη με τη **σύνοδο της Λυών (1274 μ.Χ.)**, όπου ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Παλαιολόγος αποδέχεται την εκκλησιαστική ένωση με την παπική εκκλησία για να περιορίσει την επιθετικότητα των Φράγκων κατακτητών. Η δεύτερη με τη σύνοδο (σελ. 86) της (150)(1438-1439) όπου αποφασίζεται αλλά δεν εφαρμόζεται ποτέ η (151)

Οι **συνέπειες του Σχίσματος είναι ολέθριες για το Βυζάντιο**, διότι η εχθρότητα των δύο Εκκλησιών αποκλείει τη συνεργασία των κρατών τους για την αντιμετώπιση των εχθρών του Βυζαντίου. Τα αποτελέσματα: οι (152)καταλαμβάνουν βυζαντινές κτήσεις της Ιταλίας τον 11ο αιώνα (σελ. 45), οι χριστιανοί σταυροφόροι της Δύσης δε διστάζουν να κατακτήσουν την (153), το έτος (154) μ.Χ. (σελ. 68-69) και οι δυτικοί δε στέλνουν επαρκή βοήθεια στο Βυζάντιο για ν' αποφύγει τον αφανισμό του από τους (155) το 15ο αιώνα. (σελ. 87)